

УДК 332.21:332.3

СТЕПУРА Л.О., здобувач

Науковий керівник – ВАРЧЕНКО О.М., д-р екон. наук

Білоцерківський національний аграрний університет

**ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОГО ЗЕМЛЕВИКОРИСТАННЯ
В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ**

Стаття присвячена оцінці сучасного стану використання земельних ресурсів сільськогосподарськими товаровиробниками та розробці заходів, спрямованих на здійснення природоохоронних заходів, направлених на збереження родючості ґрунту.

Встановлено, що раціональне використання земельних ресурсів має важливе значення в економіці агропромислового комплексу України, оскільки ґрунт має низку специфічних особливостей, що відрізняють її від інших засобів виробництва. Отримання високих врожаїв сільськогосподарських рослин можливо в нинішніх реаліях тільки за впровадження комплексного підходу посилення контролю за якісним станом земельних ресурсів та умовами її використання.

Встановлено, що заходи щодо підвищення родючості земель носять епізодичний характер, тому в 90-х роках практично припинився приріст цінних високопродуктивних сільськогосподарських угідь. Зниження родючості земель та їх меліоративна непорядкованість, величезні масштаби й інтенсивність деградації ґрунтів обумовлюють щорічно недобір 10–12 млн тонн сільськогосподарської продукції в перерахунку на зерно.

Запропоновані заходи щодо фінансування природоохоронних заходів, спрямованих на відновлення родючості ґрунту шляхом формування регіональних фондів землекористування. Цей фонд має формуватися за рахунок певного відсотка коштів, які надходять у вигляді податку на землю та фіксованого сільськогосподарського податку.

Альтернативним джерелом надходження коштів на здійснення природоохоронної діяльності зі збереження земельних ресурсів є запровадження для землекористувачів екологічного податку. Розмір шкоди, заподіяної землі, міг би слугувати за базу оподаткування.

Ключові слова: сільськогосподарське виробництво, землекористування, ґрунт, родючість, державне регулювання.

Постановка проблеми. Англійський економіст Вільям Петті у своїх працях писав: «Праця – батько багатства, земля – його мати». Головним джерелом процвітання та життєздатності України є належні їй земельні ресурси – багаті українські чорноземи. Нині Україна, звана «житницею Європи», має всі необхідні потенційні можливості для того, щоб називатися аграрною країною і підвищити частку своєї конкурентоспроможності на світовому аграрному ринку. Цьому сприяє зручне географічне розташування України, помірний клімат, родючі землі, невелика собівартість витрат на вирощування сільськогосподарської продукції.

Раціональне використання земельних ресурсів має важливе значення в економіці агропромислового комплексу України, оскільки ґрунт має низку специфічних особливостей, що відрізняють її від інших засобів виробництва. Отримання високих врожаїв сільськогосподарських рослин можливо в нинішніх реаліях тільки за впровадження комплексного підходу посилення контролю за якісним станом земельних ресурсів та умовами її використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній літературі достатньо уваги приділяється вивченню багатоаспектних питань раціонального землекористування, збереження, відтворення і використання природно-ресурсного потенціалу. Ці проблеми, зокрема частково розглядаються у працях: І.К. Бистрякова, Т.П. Галушкіної, М.Д. Гроздинського, Б.М. Данилишина, А.С. Даниленка, Д.С. Добряка, О.П. Канаша, П.Г. Коренюка, М.І. Лавейкіна, А.С. Лисецького, А.Г. Мартина, А.В. Мельника, С.О. Осипчука, А.М. Третяка, М.А. Хвесика та інших вітчизняних і зарубіжних вчених. Крім того, певний внесок у теорію та практику землеустрою зробили такі вітчизняні науковці, як П.Г. Казьмір, А.Я. Сохнич, Б.І. Пархуць, А.Д. Юрченко.

Аналіз літературних джерел виявив, що, незважаючи на чисельність досліджень, ця проблема вивчена недостатньо.

Мета і завдання дослідження – розробка практичних рекомендацій щодо формування дієвої системи землевикористання та забезпечення фінансування заходів, спрямованих на відновлення родючості ґрунтів.

Матеріал і методика дослідження. У дослідженні використовувались такі методи: порівняльного структурного і функціонального аналізу – для обґрунтування системи сільськогосподарського землекористування; логіко-структурний – для розробки інструментарію зональних аспектів екологічної стабільності землекористування. Як один із найважливіших методологічних і методичних підходів у роботі застосовано системний підхід з урахуванням міждисциплінарного характеру дослідження.

Результати досліджень та їх обговорення. Економічні зміни в Україні, що відбулися в останні роки, значно вплинули на структуру, характер і тенденції землекористування. Але заради об'єктивності слід визнати, що перший етап земельної реформи не вирішив поставлених завдань. Через відсутність цілісної земельної політики, належної законодавчої бази, ефективного державного регулювання земельне питання вкрай заполітизовано, а шляхи переходу землі до ефективних користувачів практично заблоковані. Нинішній стан справ у землевикористанні вимагає рішучого перегляду земельної політики і розробки концепції новітньої національної стратегії у сфері землекористування, в якій роль держави має істотно посилитися. Державні органи влади мають створити умови і активно сприяти процесу формування соціально та екологічно орієнтованих регіональних моделей землекористування.

За оцінками фахівців, частка земельних ресурсів у складі продуктивних сил держави становить в середньому більше 40 %. Ємність територіального простору України з урахуванням біокліматичного і землересурсного потенціалу достатня для нормального життя 150–160 млн чоловік. Разом з тим в країні склався надзвичайно високий рівень освоєння життєвого простору: в господарське використання залучено більше 92 % її територій. Лише близько 5 млн га (майже 8 %) знаходиться у природному стані (болота, озера, річки, гори). За щільністю населення Україна наближається до середньоєвропейського рівня. В Україні 82 % площі земель використовуються як головний засіб виробництва в сільському і лісовому господарстві. Зокрема у сільгоспвиробництві залучено 71,2 % території суші. Разом з тим внутрішньогалузеве використання земельної території у виробництві має екстенсивний характер.

За ґрунтово-земельним потенціалом Україна займає пріоритетне місце серед усіх країн. У розрахунку на одного жителя в Україні припадає 1,34 га земельної території, зокрема, 0,71 га сільськогосподарських угідь. За умови бездумної, нерідко навіть і хижацької експлуатації ґрунтового ресурсу, його родючість поступово і безповоротно втрачається, а отже, зростає перспектива стійких соціально небезпечних екологічних ризиків, що мають місце за розбалансованого землекористування.

Гостру тривогу викликає безперервне падіння родючості землі. Складна екосистема ґрунтового покриву найбільшою мірою руйнується через інтенсивний розвиток ерозії. В Україні водній та вітровій ерозії піддалися понад 14900 тис. га сільгоспугідь (35,2 % їх загальної площі).

Середньорічні втрати ґрунту від водної та вітрової ерозії складають 15 т/га. Це означає, що ґрунтовий покрив країни втрачає щороку біля 740 млн т. родючого ґрунту, який містить близько 24 млн т. гумусу, 0,7 млн т. рухомих фосфатів, 0,8 млн т. калію, 0,5 млн т. азоту та великі кількості мікроелементів.

Дефляційно небезпечним ґрунтам належить 33,4 % від загальної площі сільськогосподарських угідь, у тому числі піддані водній ерозії 22,9 %, вітровій – 2,9 % та вітровій і водній – 3,5 %.

Наявний високий ступінь антропогенного навантаження на земельні ресурси: 5 балів мають забудовані землі, промисловості, транспорту; значний ступінь (4 бали) – рілля, багаторічні насадження; середній ступінь антропогенного навантаження (3 бали) мають природні кормові угіддя (сінокоси, пасовища), залужені балки; незначний (2 бали) – лісосмуги, чагарники, ліси, болота, під водою; низький ступінь (1 бал) мають мікрозаповідники. Так в цілому по країні антропогенне навантаження складає більше 3,24 бала і характеризується значним ступенем. Таким чином, Україна, на жаль, не задовольняє еколого-економічні вимоги щодо загального стану. Екологічний стан землекористування в країні наблизився до небезпечної межі, за якою можуть настати непоправні екологічні процеси.

Дослідження якісного стану земель показує, що темпи їх деградації посилюються. За останні 15 років площа кислих ґрунтів збільшилася на 2,4 млн га, в тому числі рілля – на 1,5; зазнали водної ерозії – на 2,4; засолені – на 1,0; земель із солонцевими комплексами – на 3,9, заболочених і перезволожених – на 1,0; зарослих чагарниками і дрібноліссям – на 0,5 млн га. Вміст гумусу в ґрунтах України знизився в середньому на 20 %.

За результатами агрохімічної паспортизації сільськогосподарських земель протягом 1986–2010 рр., вміст гумусу в ґрунтах зменшився на 0,22 %. Якщо врахувати, що для збільшення його вмісту на 0,04 % потрібно 10 років за умов виведення ділянки з використання, то ці втрати потрібно буде компенсувати протягом багатьох десятиріч. Однією з основних причин такого стану є значне зменшення внесення органічних добрив. Лише за останні 10 років внесення органіки зменшилося з 8,6 тонн на 1 га посівної площі у 1990 році, до 0,5 тонн на 1 га у 2013 році.

Також відбувається збіднення ґрунтів на вміст таких важливих поживних речовин для формування врожаю як рухомий фосфор і калій. Середньозважений вміст рухомого фосфору протягом 20 років знизився на 9 мг/кг ґрунту і калію – 8,6 мг/кг ґрунту.

Про зниження родючості ґрунтів також свідчить від'ємний баланс гумусу і поживних речовин.

За розрахунками філій ДУ «Держґрунтохорона» баланс гумусу в ґрунтах України протягом 2000–2014 років був гостродефіцитним і коливався в межах від –0,77 до –0,13 т/га.

Наближений до бездефіцитного баланс гумусу спостерігався в 2013 році і становив –0,13 т/га. Така реальна ситуація сьогодення вимагає використовувати в якості органічного добрива сидерати та післяжнивні рештки.

За розрахунками балансу поживних речовин, під основними культурами врожаю 2014 року на 1 га поживних речовин надійшло: азоту – 71 кг/га, фосфору – 16 кг/га, калію – 24 кг/га, що в загальному становить 108 кг/га. Високими врожайми основних сільськогосподарських культур у 2013 році було винесено в середньому з 1 гектара по 169 кг поживних речовин, з них азоту – 88 кг/га, фосфору – 31 кг/га та калію – 50 кг/га, що спричинило від'ємний баланс по Україні – 61 кг/га, з них азоту –17 кг/га, фосфору –15 кг/га та калію –29 кг/га.

Для компенсації втрат гумусу необхідно щороку вносити не менш 10 т/га органічних добрив, що неможливо через різке скорочення поголів'я худоби.

Цю проблему частково можна вирішити за рахунок використання товарної частини врожаю (переважно соломи). Крім того, необхідно використовувати високопродуктивні агрегати для подрібнення і якісного загортання соломи і стебел кукурудзи. Саме відсутність такої техніки змушує сільгоспвиробників спалювати побічну продукцію.

Заходи щодо підвищення родючості земель носять епізодичний характер, тому в 90-х роках практично припинився приріст цінних високопродуктивних сільськогосподарських угідь. Зниження родючості земель та їх меліоративна непорядкованість, величезні масштаби й інтенсивність деградації ґрунтів обумовлюють щорічно недобір 10–12 млн тонн сільськогосподарської продукції в перерахунок на зерно.

Останні уточнення даних якості ґрунтів, проведених у 1996 році, свідчать, що за період 1958–1996 років площа еродованих орних земель збільшилася на 50 %. Хоча з того часу жодної систематичної інвентаризації не проводилося, ерозія усе ще є актуальною проблемою, що за останні десятиліття зросла. Внаслідок приватизації земель у сільському господарстві розміри полів трохи зменшилися, що є позитивним чинником. Однак широке розповсюдження короткострокових договорів на оренду землі знижує зацікавленість землекористувачів в оцінці можливостей земельних ресурсів на більш тривалу перспективу. Ще одним негативним чинником є розширення культивування просапних і зернових культур. Такі заходи протиерозійного захисту, як поперечний обробіток ґрунту на схилах і оптимальна сівозміна, застосовуються рідше, ніж колись.

Найшкідливішим для землекористування і довкілля є забруднення ґрунтів хімічними та біологічними компонентами, зокрема радіонуклідами, важкими металами, пестицидами, збудниками інфекційних хвороб. Через ґрунти ці забруднювачі мігрують у суміжні географічні середовища (воду, повітря), забруднюють продукти харчування. Надзвичайно небезпечним є сукупне забруднення ґрунтів важкими металами, пестицидами та радіонуклідами.

Хоч забруднення ґрунтів лише опосередковано пов'язане з родючістю, проте воно є важливим показником якості продовольчої сировини і навіть безпечного проживання населення на забрудненій території. Головною проблемою тут є забруднення ґрунтів радіонуклідами.

За даними останнього туру агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення, площі земель, забруднених цезієм-137, у Житомирській, Київській, Чернігівській, Волинській та Рівненській областях із щільністю 1–5 Кюрі на кілометр квадратний складають 280 тисяч га, 5–15 Кюрі на кілометр квадратний – 13,6 тисяч га, а за стронцієм-90 зі щільністю забруднення 0,02–0,15 Кюрі на кілометр квадратний близько 2,5 млн га і 0,15–3 Кюрі на кілометр квадратний – 91 тисяч га.

Щодо забруднення ґрунтів сільськогосподарського призначення іншими поллютантами, то тут ситуація значно краща. Так, забруднення ґрунтів такими високотоксичними елементами як свинець, кадмій, цинк, мідь із перевищенням гранично допустимих концентрацій знаходиться у межах 0,06–0,3 %. Причому, це, в основному, локальні забруднення в зонах природних геохімічних аномалій (Карпати) та забруднення на земельних ділянках, які раніше були зайняті під садами, виноградниками та ягідниками. Щодо забруднення важкими металами рослинної

продукції, то випадки перевищення максимально допустимих рівнів зустрічаються лише в поодиноких випадках по кадмію у соняшнику та продуктах його переробки, що зумовлено природною властивістю цієї культури до накопичення калію, цезію та кадмію.

Через високу стійкість високотоксичних пестицидів із групи хлорорганічних сполук в об'єктах природного середовища та їх інтенсивне застосування у 60–70-х роках, залишки ще виявляються на землях сільськогосподарського призначення. Проте виявлення залишків цих пестицидів під час проведення агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення з 1980 по 2010 рр. зменшилося у 3,5 разу, а з перевищення гранично-допустимих концентрацій – більше ніж у 9 разів. Слід зазначити, що забруднення ґрунтів із перевищенням допустимих нормативів має локальний характер і спостерігається в основному на земельних ділянках, які раніше були зайняті під садами, виноградниками, хмільниками, та територіях, що прилягають до колишніх складів хімічних засобів захисту рослин.

Отже, можна констатувати, що за включенням території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС та локальних ділянок забруднених полювантами, на решті земель сільськогосподарського призначення можна отримувати усі види рослинної і тваринної продукції, що відповідають медикобіологічним та санітарним вимогам, у т.ч. і для дитячого та дієтичного харчування з конкурентоспроможною здатністю на зарубіжних ринках.

В Україні необхідний еволюційний стрибок розвитку і вдосконалення існуючих технологій завдяки впровадженню новітніх інноваційних технологій в сільському господарстві, для отримання найбільшої врожайності всіх сільськогосподарських культур із найменшими витратами на одиницю продукції. У зв'язку з тим, що Українським Гідрометеоцентром відзначено збільшення суми ефективних і активних температур повітря, тривалість і посушливість періодів вегетації сільськогосподарських культур, в Україні, як і в цілому в світі, відбувається зміна клімату. Як відомо, клімат впливає на умови сільськогосподарського виробництва, тому потрібно враховувати зміни метеоумов у вирощуванні сільськогосподарських культур. Це дозволить забезпечити внутрішній ринок і збільшити експорт зерна не тільки в країни Європейського Союзу, а й інші країни світу, адже зараз проявляються тенденції світової продовольчої кризи.

На жаль, відзначається той факт, що ефективність використання земель в Україні далека від оптимальної. Багатьма вітчизняними сільськогосподарськими товаровиробниками ігноруються основні агротехнічні заходи за технологічними картами вирощування сільськогосподарських культур. Часто спостерігається порушення структури посівних площ, в сівозміні змінюється науково обґрунтоване чергування культур, не проводяться агролісомеліоративні заходи належним чином.

За оперативною інформацією територіальних органів Держземагентства, загальна площа малопродуктивних та сильно деградованих земель, що потребують консервації, по Україні складає 1,1 млн га, з них 644 тис. га – деградовані, 435,4 тис. га – малопродуктивні і 11,9 тис. га – техногенно забруднені землі. Протягом 2012 року здійснено консервацію 2,5 тис. га земель, з них 1,3 тис. га залісненням та 1,2 тис. га – залуженням. У стадії консервації перебуває 22,4 тис. га земель.

Загальна площа порушених земель по Україні складає 144,5 тис. га. Протягом 2014 року рекультивовано 683,5 га порушених земель, з них більше 86 % (589,6 га) становлять сільськогосподарські угіддя. Загальна площа земель, що перебувають у стадії рекультивації, становить 6,8 тис. га.

Потребують поліпшення 269,1 тис. га малопродуктивних угідь. Протягом 2014 року поліпшено 2,1 тис. га малопродуктивних угідь. Перебувають у стадії поліпшення 3,2 тис. га земель, з них понад 43 %, тобто 1,4 тис. га.

Необхідно здійснити будівництво (реконструкцію) орієнтовно 535 протиерозійних гідротехнічних споруд, зокрема 128 водоскидних споруд, 181 протиерозійних ставків, 198 споруд терасування схилів. Крім того, необхідно захистити землі, зокрема сільськогосподарського призначення, від ерозійних та інших несприятливих природних процесів на загальній площі 1,7 тис. га. Протягом 2014 року здійснено будівництво (реконструкцію) протиерозійних гідротехнічних споруд протяжністю 13,9 км, на загальній площі 779,8 га. Зокрема, збудовано (реконструйовано)

25 водоскидних споруд, 4 протиерозійних ставки (накопичувачів твердого стоку) площею 19,2 га, вали, вали-канави протяжністю 2,6 км, вали-дороги – 1,3 км, берегоукріплення – 9 км. Крім того, 17 об'єктів перебувають у стадії будівництва.

Динаміка здійснення заходів із охорони земель в регіонах України протягом 1995–2012 років свідчить про суттєве щорічне скорочення виконання таких заходів, що призводить до таких критичних наслідків як підтоплення сільськогосподарських угідь, водна ерозія (змиви, зсуви) та завдає щорічних значних збитків державі.

Наприклад, будівництво валів, валів-каналів у 1995 році було здійснено загальною протяжністю 135,2 км, у 2005 році – 3,6 км, в 2012 – 2,6 км.

У 1995 році здійснено будівництво протиерозійних ставків загальною площею 177 га, у 2005 році – 7 га, у 2010 – 6,6 га, у 2011 – 6,7 га, у 2014 – 19,2 га.

Рекультивуацію порушених земель у 1995 році здійснено на площі 8,4 тис. га, у 2000 – 3,7 тис. га, у 2005 – 2,1 тис. га, у 2010 – 0,5 тис. га, а в 2014 – 0,7 тис. га.

Виконання робіт з охорони земель на території регіонів України здійснюється вкрай повільно у зв'язку з недостатнім фінансуванням. Державним бюджетом України на 2014 рік Держземагентству України взагалі не передбачено кошти на здійснення заходів з охорони.

Відповідно до регіональних програм із використання та охорони земель, інших програм у сфері земельних відносин у 2014 році на охорону земель використано 83 млн грн, з них 21,1 млн грн – за рахунок коштів місцевого бюджету та 61,9 млн грн – за рахунок інших джерел.

Основним джерелом фінансування заходів з охорони земель є кошти, які надходять до відповідних місцевих бюджетів у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва. Так, у 2014 році на освоєння земель для сільськогосподарських та лісо-господарських потреб, поліпшення відповідних угідь та охорону земель використано 26,5 млн грн,

що надійшли в порядку відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва.

Разом з тим, залишається недостатньо задіяним для оптимізації використання та охорони земель механізм поєднання заходів економічного стимулювання і юридичної відповідальності в галузі охорони земель, а також встановлення законодавчо визначених природоохоронних обмежень у використанні земель шляхом землеустрою.

Висновки. Нинішній стан використання земельних ресурсів сільськогосподарськими товаровиробниками вимагає розробки ефективних заходів, які базуються на засадах приватно-державного партнерства формуванням регіональних фондів землезахисту. Цей фонд має формуватися за рахунок певного відсотка коштів, які надходять у вигляді податку на землю та фіксованого сільськогосподарського податку.

Альтернативним джерелом надходження коштів на здійснення природоохоронної діяльності зі збереження земельних ресурсів є запровадження для землекористувачів екологічного податку. Розмір шкоди, заподіяної землі, міг би слугувати за базу оподаткування. В цьому питанні уряд міг би: а) запровадити та забезпечити виконання механізму контролю якості ґрунтів під час укладання договору її оренди; б) фінансувати та розвивати агрохімічні лабораторії задля регулярного моніторингу та аналізу стану ґрунтів. Наразі ж обов'язкові норми сівозмін виглядають більше як намагання уряду виправити свої попередні помилки за рахунок сільськогосподарських виробників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Россоха В.В. Економічний потенціал землі та проблеми його визначення в ринкових умовах господарювання / В.В. Россоха // Трансформація земельних відносин до ринкових умов: Зб. матеріалів Одинадцятих річних зборів Всеукраїнського конгр. вчен. економістів-аграрників, Київ, 26–27 лют. 2009 р. / Редкол.: П.Т. Саблук та ін. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – С.135.
2. Сучасна земельна політика України / А.Д. Юрченко, Л.Д. Греков, А.М. Мірошніченко, А.В. Кузьмін– К.: Інтертехнологія, 2009. – 260 с.
3. Попадюк О.М. Ефективність використання земель сільськогосподарського призначення в аграрних підприємствах / О.М. Попадюк // Економіка АПК – 2010 – № 8 – с. 135–140.
4. Шарий Г. Державне управління землями сільськогосподарського призначення: що заважає вискоєфективно використовувати та надійно охороняти їх? / Г. Шарий // Землевпорядний вісник. – 2010. – № 5. – с. 12–19.
5. Кошкалда І.В. Ефективність використання сільськогосподарських земель у контексті сучасного господарювання / І.В. Кошкалда // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2010. – № 3. – С. 228–231.
6. Гнаткович О. Д. Особливості здійснення земельних відносин у сільськогосподарському підприємстві / О. Д. Гнаткович // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – № 5 (22). – С. 195–199.

REFERENCES

1. Rossoha V.V. Ekonomichnyj potencial zemli ta problemy jogo vyznachennja v rynkovyh umovah gospodarjuvannja / V.V. Rossoha // Transformacija zemel'nyh vidnosyn do rynkovyh umov: Zb. materialiv Odynadecjatyh richnyh zboriv Vse-

ukrai'ns'kogo kongr. vchen. ekonomistiv-agrarnykh, Kyi'v, 26–27 ljut. 2009 r. / Redkol.: P.T. Sabluk ta in. – K. : NNC IAE, 2009. – S.135.

2. Suchasna zemel'na polityka Ukrainy / A.D. Jurchenko, L.D. Grekov, A.M. Miroshnychenko, A.V. Kuz'min– K.: Inter-tehnologija, 2009. – 260 s.

3. Popadjuk O.M. Efektyvnist' vykorystannja zemel' sil's'kogospodars'kogo pryznachennja v agrarnykh pidpryjemstvakh / O.M. Popadjuk // Ekonomika APK – 2010 – № 8 – s. 135–140.

4. Sharyj G. Derzhavne upravlinnja zemljamy sil's'kogospodars'kogo pryznachennja: shho zavazhaje vysokoefektyvno vykorystovuvaty ta nadijno ohoronjaty i'h? / G. Sharyj // Zemlevporjadnyj visnyk. – 2010. – № 5. – s. 12–19.

5. Koshkalda I.V. Efektyvnist' vykorystannja sil's'kogospodars'kykh zemel' u konteksti suchasnoho gospodarjuvannja / I.V. Koshkalda // Naukovyj visnyk Nacional'nogo agrarnogo universytetu. – 2010. – № 3. – S. 228–231.

6. Gnatkovych O. D. Osoblyvosti zdijsnennja zemel'nyh vidnosyn u sil's'kogospodars'komu pidpryjemnyctvi / O. D. Gnatkovych // Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy. – 2012. – № 5 (22). – S. 195–199.

Проблемы эффективного землепользования в контексте устойчивого развития сельских территорий

Л.Степура

Статья посвящена оценке современного состояния использования земельных ресурсов сельскохозяйственными товаропроизводителями и разработке мероприятий, направленных на осуществление природоохранных мероприятий, направленных на сохранение плодородия почвы.

Установлено, что рациональное использование земельных ресурсов имеет важное значение в экономике агропромышленного комплекса Украины, так как почва имеет ряд специфических особенностей, отличающих ее от других средств производства. Получение высоких урожаев сельскохозяйственных растений возможно в нынешних реалиях только при внедрении комплексного подхода усиления контроля за качественным состоянием земельных ресурсов и условиями ее использования.

Установлено, что меры по повышению плодородия земель носят эпизодический характер, поэтому в 90-х годах практически прекратился прирост ценных высокопроизводительных сельскохозяйственных угодий. Снижение плодородия земель и их мелиоративная неупорядоченность, огромные масштабы и интенсивность деградации почв обуславливают ежегодно недобор 10–12 млн тонн сельскохозяйственной продукции в пересчете на зерно.

Предложены меры по финансированию природоохранных мероприятий, направленных на восстановление плодородия почвы путем формирования региональных фондов землезащиты. Данный фонд должен формироваться за счет определенного процента средств, поступающих в виде налога на землю и фиксированного сельскохозяйственного налога.

Альтернативным источником поступления средств на осуществление природоохранной деятельности для сохранения земельных ресурсов является внедрение для землепользователей экологического налога. Размер вреда, причиненного земли, мог бы служить базой обложения налогом.

Ключевые слова: сельскохозяйственное производство, землепользование, почва, плодородие, государственное регулирование.

Problems of efficient land use in the context of sustainable rural development

L. Stepura

The articles are devoted to the evaluation of the current situation in the use of land resources by agricultural producers and to the elaboration of measures aimed to soil fertility preservation.

It is defined that the reasonable use of land resources is very important for the economics of the Ukrainian agro-industrial complex, as soil has a number of specific peculiarities which differ it from other production means. Nowadays yields of agricultural crops can be obtained only through the implementation of the complex approach including the enhancing of land resources quality and use control.

A negative tendency of soil fertility decrease was defined in present conditions. The complex topsoil ecosystem is destroyed mostly because of the erosion intensive development. The ecological situation of land use in our country has approached to a dangerous margin which separates us from incorrigible ecological processes.

One of the reasons of this situation is a significant decrease of organic fertilizers application. For the compensation of humus losses it is necessary to apply every year at least 10 t/ha of organic fertilizers which is impossible because of an important decrease of livestock.

This problem can be partly solved by the use of yield part (mainly straw). Also, it is necessary to use devices of high productivity for straw and corn stems cutting and their qualitative applying into soil. The absence of these equipments pushes agricultural producer to burn their co-products.

It was defined that measures aimed to soil fertility increase are episodic, that is why in 90-th year the growth of valuable highly productive agricultural holdings has stopped. The decrease of lands fertility and absence of their ameliorative improvement, large scales and intensity of soils degradation conditions annual underperformance of 10–12 million tones of agricultural products in grain equivalent.

It was defined that many native agricultural producers didn't respect main agro-technical measures according to technological cards of agricultural crops growing. Very often sowing areas structure is disturbed, scientifically justified crop rotation is not respected, agro-ameliorative measures are not properly applied.

Nowadays the mechanisms for joining economic stimulations measures and legal responsibility in the field of land protection as well as establishment of legally defined nature protection restrictions in lands use by boundary survey are not sufficiently applied for the optimization of lands use and protection.

The measures of financing nature protection measures aimed to soil fertility restoration by creation of regional land protection foundations are proposed. This foundation should be created by the allocation of some percent from land tax and fixed agricultural tax.

The implementation of ecological tax for land users could be an alternative finances source for nature protection activity aimed to the preservation of land resources. The scale of harm to land could constitute the base of this tax. In this relation the government could : a) implement and to guarantee the execution of soils quality control mechanism when signing land rent agreements; b) finance and develop agro-chemical laboratories for regularly soils condition analyses and monitoring.

Nowadays the core rotation norms look like the government intention to correct its previous mistakes with the help of agricultural producers.

Keywords: agricultural production, land use, soil, fertility, State regulation.

Надійшла 13.10.2015 р.